

Búr Gábor¹

Merre tovább, Dél-Afrika? Választások, következmények, perspektívák²

A Dél-afrikai Köztársaságban 2024. május 29-én országos és tartományi parlamenti választásokat tartottak. Az apartheidrendszer megszűnése óta ez volt a hetedik ilyen voksolás, tehát „beállt” rendszerről lehet beszélni, ráadásul az előző hat választást egy párt, az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC) nyerte meg, mindegyiket abszolút többséggel. A mostani szavazásnak az ad különös jelentőséget, hogy az ANC még az előzetes várakozásoknál is gyengébben szerepelt, a legtöbb szavazatot kapta ugyan, de koalíciós kényszerbe került. Az éppen most alakuló koalíció összetétele meghatározó befolyással lesz az ország jövőjére, lehetőség nyílik az utóbbi 30 év felemásra sikerült belpolitikájának korrekciójára, s a külpolitikában is komoly hangsúlyeltolódások várhatók.

Kulcsszavak: Dél-afrikai Köztársaság, választások, ANC, koalíciós kormányzás, politikai reformok

Where to next South Africa? Elections, Consequences, Perspectives

In the Republic of South Africa, national and provincial parliamentary elections were held on May 29, 2024. This was the seventh such voting since the end of the apartheid system, so one can speak of an „established” system, moreover, the previous six elections were won by one party, the African National Congress (ANC), each with an absolute majority. The special significance of the current vote was that the ANC performed even worse than previously expected, although it received the most votes, but was forced into a coalition. The composition of the coalition that is currently being formed will have a decisive influence on the country’s future, there will be an opportunity to correct the by far not completely successful domestic policy of the last 30 years, and serious shifts are expected in foreign policy as well.

Keywords: Republic of South Africa, elections, ANC, coalition government, political reforms

Bevezetés

A külvilág által közhelyesen a legkevesbé értett kontinensként emlegetett Afrika egyik kulcsállamában, a Dél-afrikai Köztársaságban 2024. május 29-én választásokat tartottak. A faji elnyomásra épülő apartheidrendszer felszámolása, 1994 óta ez volt immár a hetedik alkalom, hogy az egy ember – egy szavazat elvére épülő dél-afrikai demokráciában

¹ Búr Gábor történész, az ELTE BTK nyugalmazott egyetemi docense.

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

az urnákhoz szólították a polgárokat. Már az, illetve az 1999-ben, majd 2004-ben tartott, a második és a harmadik „színvak” választás is megkapta a „történelmi” jelzőt, ám e három, majd az ötévenként következő újabb választások egészen 2024-ig valójában nem sok izgalmat hoztak. Az apartheidellenes mozgalom élharcosa, az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC) rendre a szavazatok jóval több mint felét kapta, s a megfigyelők csak azt találgatták, meglesz-e a pártnak a parlamentben a kétharmados többsége. Az 1994-óta megszakítás nélkül regnáló párt bízhatott abban, hogy belátható időn belül minden választás „bórszín szerinti népszámlálás” lesz, ami a fekete többség érdekeinek felkent képviselőjeként leválthatatlanná teszi az ANC-t. Ez a papírforma a 2024-es országos és tartományi parlamenti választások során változott meg először. A találgatások már nem az ANC által elérhető kétharmadra, hanem az egyszerű többség megszerzésére vagy a még annál is gyengébb szereplésre vonatkoztak. A bajokat tetézte, hogy az ANC korábbi és mostani vezetője, a korrupciós botrányok sorába belebukott Jacob Zuma, illetve az elnöki székben őt váltó egykori helyettese, Cyril Ramaphosa közti kapcsolat annyira megromlott, hogy Zuma (paradox módon az ANC-vel nem szakítva) új pártot alakított, és nyíltan utódja ellen kampányolt.

A választások tétje nem csupán nagy volt, hanem messze túlmutatott az országon, sőt az egész afrikai kontinens határain. A valaha szebb napokat látott dél-afrikai gazdaság még mindig a fekete kontinens összesített GDP-jének 15%-át adja, noha a teljes lakosság mindössze 4%-a él itt.³ Még jelentősebbek az ország pozíciói regionális összehasonlításban: a szubszaharai Afrikában csak a háromszor népesebb Nigéria GDP-je múlja felül kevéssel a dél-afrikait, a dél-afrikai régióban pedig valóságos góliátnak számít, közvetlen és közvetett szomszédainak egyesített mutatói is eltörpülnek mellette. Emellett az ország nemzetközileg is számottevő tényező, az Afrikai Unió mellett egyedüli államként képviseli Afrikát a G20-csoportban, s 2010-ben a mára elitklubba nőtt BRICS tagjává vált, az ENSZ Biztonsági Tanácsának régóta esedékes reformja pedig akár állandó tagságot is jelenthet a Dél-afrikai Köztársaságnak.⁴ Afrika, az úgynevezett „globális dél”, de a fejlett világ országai számára sem mindegy tehát, ki és hogyan fogja kormányozni Dél-Afrikát az elkövetkező években, lesznek-e bel- és külpolitikai változások, s ha igen, azok milyen irányban térnek el az eddig képviselt vonaltól.

Pária államból Afrika reménysége

A Fokföldet 1652-ben gyarmatosító hollandok utódai, a búrok (afrikánerek) ugyan két háborúban is alulmaradtak a később jövő britekkel szemben, ám a fehér társadalmon belüli nagyobb számarányuknak köszönhetően 1948-tól lényegében monopolizálták a hatalmat, intézményesítve a faji megkülönböztetés egyedülállóan szigorú, az élet minden területére kiterjedő rendszerét, az apartheidet. A brit gyarmati idők liberálisabb hagyományaira épülő vagyoni és műveltségi cenzusos választójogot eltörölték, politikai jogaik

³ Signé, Landry – Coulibaly, Brahim Sangafowa: *Africa's Seat at the Table. Why the G-20 Needs the African Union*. [online], 2023. 04. 26. Forrás: Foreign Affairs [2023. 04. 12.].

⁴ Ennek realitása azonban ma jóval kisebb, mint az 1990-es évek végén és a 2000-es évek elején volt, Nigéria, Egyiptom, sőt akár Etiópia is jó eséllyel megelőzheti Dél-Afrikát.

kizárólag a fehéreknek voltak.⁵ Az országon belüli, de mindenekelőtt a világban bekövetkező változások az 1980-as évekre erodálták az európai származású népesség kizárólagos hatalmát a társadalom négyötödét kitevő afrikaiak, ázsiaiak és mulattok („színesek”) felett. A fordulatot az utolsó fehér dél-afrikai elnök, Frederik de Klerk 1990. február 2-án elmondott beszéde jelentette, amelyben szakított saját maga és elődei politikájával. 27 év után kiengedték a börtönből az ellenállás szimbólumává vált Nelson Mandelát, az ANC vezetőjét. A még a fehér kisebbség által dominált fokvárosi parlamentben a képviselők elfogadták az összes korábbi, faji alapon hozott törvény visszavonását. Különösen jelentős volt az 1936-os földtörvény visszavonása, amely kizárólagos fehér tulajdonná nyilvánította az ország területének 87%-át, valamint a népesség kötelező faji besorolását elrendelő törvénynek az eltörlése. A pártok, így az 1960-as sharpeville-i vérengzés óta betiltott Afrikai Nemzeti Kongresszus, a Pánafrikai Kongresszus (PAC) és a Kommunista Párt (CP) működését engedélyezték, az emigránsok hazatérhettek. Átmeneti folyamat kezdődött a dél-afrikai rendszerváltásért, amelynek hivatalos keretét a Konvenció a Demokratikus Dél-Afrikáért (Convention for a Democratic South Africa – CODESA) adta. 1993. október 15-én de Klerk és Mandela megosztott Nobel-békedíjat kapott az apartheid felszámolásában szerzett érdemeiért. A „tárgyalásos forradalom”, avagy a *pretoriasztrojka* vezetett végül az 1994 áprilisában egy ember – egy szavazat elve alapján megtartott, Dél-Afrika történetében az első szabad és demokratikus választásokhoz. Hosszú sorok kígyóztak a választóközrtek helyiségei előtt, s az eredetileg egy-, majd kétnaposra tervezett voksolás végül négy napon át tartott. A közel 90%-os részvételi arány is jelezte, milyen fontos, minden túlzás nélkül történelmi jelentőségű esemény zajlott. Április 27-e, a választások első napja hivatalos ünnepnap lett Dél-Afrikában, a szabadság napja.

Az 1994-es választások az ANC 62,6%-os elsőprő győzelmét hozták 12 237 665 szavazattal. A parlament 400 fős alsóházába Mandela pártjának 252 képviselője jutott be. De Klerk Nemzeti Pártja közel 4 millió szavazatot, a voksok 20,4%-át kapta, ami 82 mandátumot jelentett. A zuluk önállóságát zászlajára tűző Mangosuthu Buthelezi pártja, az Inkatha Szabadság Párt (IFP) 10,5%-kal 43 mandátumot szerzett. Az összes többi párt, beleértve a búrokat a tengerbe zavarni akaró Pánafrikai Kongresszust és a dél-afrikai rendszerváltást elvető fehérek Szabadság Frontját (FF), mindössze 6,5%-on osztozott.⁶ A győzelem ellenére az ANC a korábbi egyezségnek megfelelően nemzeti egységkormányt alakított minden, a leadott szavazatok legalább 5%-át megszerző párt részvételével. Mandela és de Klerk elnökként, illetve alelnökként még két évig egymás mellett dolgoztak, amíg a Nemzeti Párt 1996 júniusában ki nem lépett a nemzeti egységkormányból. Nelson Mandela 1994-től 1999-ig tartó elnöksége alatt a Dél-afrikai Köztársaság kiegyensúlyozott bel- és külpolitikát folytatott, az általa képviselt politika a nemzetközi szinten nagy tekintélyt biztosított az országnak. Mandela a belső megbékélésre fektette a fő hangsúlyt, nem engedett a fekete radikálisok bosszúra törekvő politikájának.

⁵ Skovsholm, Klaus (1999): The Right to Vote in South-Africa – A Hundred Years of Experience. *Verfassung und Recht in Übersee*, 32(2), 236–252; Andrews, James R. (1969): *Confrontation at Columbia: A Case Study in Coercive Rhetoric*. *Quarterly Journal of Speech*, 55(1), 9–16.

⁶ Szeffel, Morris (1994): 'Negotiated Elections' in South Africa, 1994. *Review of African Political Economy*, 21(61), 457–470.

A „szivárvány nemzet” koncepciója egyben segítette kifogni a szelet a fehér szélsőségek vitorlájából is, akik egy önálló búr állam megteremtéséért kardoskodtak. Mandela elnökségéhez azonban olyan felfokozott várakozások kapcsolódtak, amelyeket lehetetlenség volt valóra váltani. A politikai hatalom megszerzése után a gazdasági hatalmat már nem lehetett egy tollvonással a fekete többség kezébe adni. Mandela még a választások előtt egyértelművé tette, hogy nem fog államosítási kampányba kezdeni, ami a kirívó vagyoni egyenlőtlenségek felszámolásának legegyszerűbb útja lett volna. Elkerülendő más afrikai országok ez irányú negatív tapasztalatait, a reformok csak nagyon óvatosak voltak. Főként a legkirívóbb egyenlőtlenségek felszámolása volt a cél, például a mindenki számára elérhető egészséges ivóvíz- és áramszolgáltatás kiépítése, a nyomornegyedek komfortosítása. A békés átmenet biztosítása azonban mindennél lényegesebb volt, az ezen a téren elért sikerek tették Mandelát igazán népszerűvé otthon és a nemzetközi porondon egyaránt. Elsősorban ennek volt köszönhető a meghívás a G20-hoz történő csatlakozásra 1999-ben, a későbbiekben pedig a BRICS-tagság is.⁷ A Dél-Afrikával kapcsolatos eufória sokakat ragadott magával. Samuel Huntington az 1996-ban megjelent s roppant népszerűsége szert tett, *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című munkájában arról írt, hogy az önálló civilizációvá fejlődő szubszaharai Afrikának vélhetően a Dél-afrikai Köztársaság lesz a magállama.⁸

Első elnöki ciklusa lejártával, népszerűsége csúcsán, Mandela távozott a hatalomból. Helyét Thabo Mbeki vette át, akinek legfőbb riválisa, Cyril Ramaphosa szakszervezeti vezető az üzleti életbe távozott. Mbeki az ANC-n belül a mozgalmi elit képviselője volt, roppant művelt, élete java részét száműzetésben töltött ember, akinek az apja Mandela közvetlen harcostársa volt, hosszú éveket töltöttek együtt az apartheidrendszer börtönében. Az 1999-es választásokat az ANC „második lehetőségének” hívták. A gazdasági növekedés gyorsításával, az elharapódzó bűnözés visszaszorításával kampányolt a párt. Az 1994-es 13 párthoz képest 16 tömörülés állt rajthoz, az ANC mégis képes volt elhívetni a fekete választókkal, hogy életkörülményeik javításának egyetlen letéteményese a párt. A közel 23 millió választásra jogosult polgár 80%-a regisztráltatta magát, a részvétel pedig 71%-os volt, jóval alacsonyabb, mint öt évvel korábban. Az ANC 66,35%-ot ért el, nem sok szavazaton múltott a kétharmados alkotmányozó többség. A párt korábbi 252 parlamenti helye 266-ra nőtt. A szétesett Nemzeti Párt helyett az Új Nemzeti Párt már csak 28 fővel képviseltette magát a parlamentben a korábbi 82 helyett. Hasonlóan gyengén szerepeltek a fekete és a fehér szélsőségesek is.⁹

A győztes Mbeki közel két teljes cikluson keresztül állt Dél-Afrika élén, anélkül, hogy képes lett volna a tömegek nyelvén szólni, vagy a párt különböző frakcióit integrálni. Talán akkor sem tudott volna átütő sikereket elérni, ha rendelkezik Mandela karizmájával, hiszen a várakozásokat minden oldalon teljesíteni lehetetlenség lett volna. Mbekinek még így is

⁷ Matthee, Heinrich (2016): Turning From the West: South Africa's Ominous Pivot. *World Affairs*, 178(4), 14–23.

⁸ Huntington, Samuel P. (1998): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 61. A fentieknél többet azonban a szerző nem mond sem Afrikáról, sem magáról a Dél-afrikai Köztársaságról, így nem világos, mire alapozta optimista véleményét.

⁹ Spence, Jack (1999): *Second Chance for the ANC: The 1999 South African General Election*. *Government and Opposition*, 34(4), 456–472.

sikerült 2004-ben feltornásznia az ANC-re leadott voksok arányát közel 70%-ra, ami elvben akár az önálló alkotmányozást is lehetővé tette volna pártja számára.¹⁰ Visszatekintve, az ANC ekkor ért hatalma csúcsára, a párt 279 parlamenti helyet tudhatott magáénak, ez volt az utóbbi 30 év és hét választás legjobb eredménye. Ám a néhány, kétségkívül jelentős bel- és külpolitikai sikere ellenére Mbeki nem tudta Dél-Afrikát az általa kívánatosnak vélt pályára állítani. Sem a fekete többség vagyoni felzárkóztatása nem indult meg, sem Dél-Afrika nemzetközi súlya nem nőtt meg olyan mértékben, hogy az ország lokomotív-szerepet tölthessen be az afrikai kontinensen.¹¹ Az ezredfordulón még azt várták az afrikai kontinens ipari termelésének kétötödét adó országtól, hogy a faji diszkrimináció irracionális korlátozásaitól szabadulva beindítja a gazdaság motorját, s a gazdaságilag lecsúszó Afrika megmentőjévé válik. Mandela óriási nemzetközi tekintélye az ilyen várakozásokat csak erősítette, a befektetői bizalom magasra szökött, ám egyik utód sem volt képes felőni ehhez a feladathoz.

2007-ben Mbeki a tisztújításkor alulmaradt régi riválisával, Jacob Zumával szemben, és elvesztette az ANC elnöki posztját. A „professzoros” politikust egy igazi „nép fia” váltotta, ám a kettejük közötti ellentét nem ebből fakadt, hanem Zuma zavaros korrupciós ügyeiből, amelyek miatt 2005-ben távozni is kényszerült az alelnöki pozícióból. Az ANC elnökeként viszont Zuma visszatérhetett a nagypolitikába, s 2008 szeptemberében Mbekit távozásra kényszerítette, alig pár hónappal hivatali idejének lejárta előtt. Ideiglenesen Kgalema Motlanthe tette le az elnöki esküt, hogy 2009 áprilisában a választásokon Zuma learathassa a babérokat. Noha az ANC-re 4%-kal kevesebben voksoltak, mint öt évvel korábban, s a párt 15 parlamenti helyet veszített, továbbra is biztosan ült a nyeregben. „Demokratikus konszolidációról” beszéltek az elemzők, mivel a választásokat továbbra is szabadnak és tisztességesnek lehetett nevezni.¹²

Az iskolázatlan, a konvenciókra füttyülő, „törzsfőnökként viselkedő” Zuma viszont a jó választási eredmény után azzal kérkedett, hogy az ANC „Krisztus második eljöveteleg fogja irányítani Dél-Afrikát”.¹³ Zuma igazi politikai fenegyerekként kijelentette, hogy a nőknek nincsen joguk nem férjhez menni, s azzal kérkedett, hogy lezuhanyozott, miután egy HIV-pozitív nővel hált, s így nem kapta el a betegséget. (A nő szerint megerősöskolta.) Abban az országban, ahol az AIDS addigra egymillió áldozatot szedett, s ahol az ezredforduló körül havonta többen haltak meg szerzett immunhiányos betegségben, mint ahányan az apartheidellenes harc húsz éve alatt összesen, ez különösen visszás megnyilatkozás volt. Véletlen szerencsének tekinthető, hogy az ország akkori egészségügyi minisztere rátermett szakember volt, aki megálljt tudott parancsolni a járvány terjedésének, elsősorban az anyáról a születendő gyermekekre történő fertőzésátadás csökkentése révén. Zuma néhol gyerekes, néhol tudatosan a nép egyszerű fiát imitáló megnyilatkozásai ellenére céltudatosan gazdagodott. 2010 márciusára a Zuma család már 134 cégben volt

¹⁰ Történelmi okokból az ANC nem élt alkotmányozó többségével, eltekintve néhány alkotmánykiegészítéstől.

¹¹ Herbst, Jeffrey (2005): *Mbeki's South Africa*. *Foreign Affairs*, 84(6), 93–105.

¹² Southall, Roger – Daniel, John (2009): *The South African Election of 2009*. *Africa Spectrum*, 44(2), 111–124.

¹³ Lotshwao, Kebapetse (2009): *The Lack of Internal Party Democracy in the African National Congress: A Threat to the Consolidation of Democracy in South Africa*. *Journal of Southern African Studies*, 35(4), 901–914.

érdekelt, ebből 83 vállalat az ANC-elnökség átvétele után került a tulajdonába.¹⁴ Az igazi gazdagodás azonban csak államfővé választása után kezdődött.

Jacob Zuma tízéves országlása alatt nem sok babér termett Dél-Afrikának. A gazdaság fejlődése éves átlagban 5%-ról 1,5%-ra lassult, ami már a népességnövekedés üteme alá ment, s ez elbizonytalanította a gazdasági szereplőket. 2009-ben, Zuma elnökségének kezdetén az ország adósságállománya a GDP 26%-át tette ki, s ezt kevesebb mint egy évtized alatt sikerült megduplázni. Az államkasszából hiányzó összegek java része magánál Zumanál landolt, vagy az általa támogatott indiai származású szerencselovagoknál, a Gupta családnál, amely a szó szoros értelmében foglyul ejtette a dél-afrikai államot, a *state capture* klasszikus példáját megvalósítva.¹⁵ A „káderehelyezés” politikája minden korábbiánál jobban előtérbe került, a jó politikai kapcsolatokkal rendelkező káderek minimális hozzáértés nélkül jól fizető állásokba ejtőernyőztek, tovább erősítve a már amúgy sem jelentéktelen korrupciót. Valamennyi a legalul lévőknek is csurran, 2013-ra az akkor 50 milliós országban már 15 millióan kaptak valamilyen segílyt. A legtöbbjük elhitte, hogy ezt az elnöküknek köszönhetik. Zuma a 2014-es választások akadályát így simán vette, noha a megszerzett 249 mandátum újabb 15 parlamenti hely elvesztését jelentette, de a kényelmes többséget ezúttal sem veszélyeztette semmi.¹⁶ Különösen fontos volt ez a győzelem, mivel 2013 decemberében elhunyt Nelson Mandela, így az ANC mögött többé már nem állt egy kikezdzhetetlen tekintélyű államférfi. A „Mandela-árvák” azóta sem tudták betölteni ezt az űrt. Zuma nyers, egyszerű modora segített megőrizni népszerűségét pártja alsóbb soraiban, de a mind perverzebb országlása kicsapta a biztosítékot az ANC vezető köreiben. 2017 decemberében távozni kényszerült az ANC éléről, majd 2018 februárjában pártja az államelnöki székből is visszahívta. Megelőzendő a komolyabb következményeket, Zuma kénytelen volt lemondani, s azt is végig kellett asszisztálnia, hogy utódjául fő riválisát, Cyril Ramaphosát választották meg, aki a következő, 2019-es választásokon is az ANC elnökjelöltje volt.

Az ANC lassú politikai eróziója 2019-ben is folytatódott, a 230 megszerzett parlamenti mandátum már jelezte, hogy a párt belátható időn belül búcsút mondhat az abszolút többségnek. Gyenge vigasz volt, hogy az egykor Nelson Mandela „koronahercegének” tartott Ramaphosa (Mandela öt szerette volna utódjának, ám a párton belüli ellenzéke keresztülhúzta a számításokat), úgy látszott, tisztában van a feladattal. Mint az ország egyik leggazdagabb fekete üzletembere, megígérte, hogy ráncba szedi a gazdaságot. A sikeres szakszervezeti vezető, majd vállalati menedzser nimbuszát még a 2012. augusztusi véres rendőrsortűz sem tépázta meg. Ekkor a Marikana platinabányánál 34 bányász vesztette életét a sowedói felkelés óta a legnagyobb számú áldozattal járó incidensben. Ramaphosa a feketék gazdasági súlyának növelését célzó pozitív diszkrimináció, a Black Economic Empowerment nagy nyertesének számított, az adott bánya is az ő érdekeltségeinek egyikebe tartozott. A „fekete kapitalizmus” támogatása máig is csak rendkívül keveseknek hozott roppant nagy vagyonokat, míg a fekete társadalom nagyobb többsége maradt ott

¹⁴ Lodge, Tom (2014): *Neo-Patrimonial Politics in the ANC*. *African Affairs*, 113(450), 1–23.

¹⁵ Isa, Mariam (2017): *A Longer Walk to Corruption*. *The World Today*, 72(6), 38–40.

¹⁶ Padayachee, Vishnu (2014): *After Apartheid and Mandela*. *South Africa's 2014 Elections*. *Economic and Political Weekly*, 49(24), 21–25.

jövedelmét tekintve, ahol az apartheid alatt is volt, a gyakran kilátástalan szegénységben.¹⁷ A sortűzet megelőző levelezések alapján egyértelmű volt, hogy Ramaphosa maga is sürgette a heteken át zajló tiltakozás bármi áron történő megfékezését. Az e-mailek nyilvánosságra kerültek, s tartalmuk derékba törhette volna Ramaphosa karrierjét. Ő azonban jól taktikázott, a vadsztrájk törvénytelen voltára hivatkozott, majd részvételével 12%-os béremelésről sikerült megállapodni a bányászokkal.¹⁸ Ramaphosa politikai rátermettségét már azzal is bizonyította, hogy a Marikana-mészárlás nagy vesztese nem ő, hanem az akkori államfő, Jacob Zuma lett. A „vizionárius pragmatista” Ramaphosa 2019 után azzal szembesült, hogy elnökként már nem tudja lerázni magáról a felelősséget, sőt, a nem szerencsésen megválasztott munkatársainak a hibái és ballépései, korrupciós botrányai is az ő fejére hullanak vissza.

Ennél is komolyabb problémának bizonyult, hogy a 2019-es választási kampányban tett ígéreteit Cyril Ramaphosa nem tudta betartani. A sikertelenség részben a kedvezőtlen világgpiaci körülményekre, részben a Covid-19-járványra, ám főként az elmaradó belső reformokra vezethető vissza. Noha Dél-Afrika saját régióján belül a legfejlettebb országnak számít, szélesebb összehasonlításban már nem ez a helyzet. A kitermelőipar és a mezőgazdaság továbbra is meghatározó szektorai gazdaságának, s az itt termelt javak különösen ki vannak téve a világgpiaci áringadozásoknak, ami sebezhetővé teszi az ország gazdaságát. A két világháború során elsősorban importhelyettesítő céllal kiépült s fejlettnek számító feldolgozóipara az utóbbi két évtizedben mindinkább teret veszít a hagyományosnak tekinthető afrikai piacokon is a távol-keleti, mindenekelőtt kínai versenytársakkal szemben. Ez nem vezetett ugyan deindusztrializációhoz, mint sok más szubszaharai országban, a növekedési kilátásokat azonban jelentősen lerontotta. Mindez azt eredményezte, hogy akár a vásárlóerő-paritáson, akár a hivatalos árfolyamon számolt jövedelem jelentős kilengéseket mutat. Utóbbi a 2008 előtti nyersanyagboom idején 8500 dollárra rúgott fejenként, majd jó kétezer dollárnyit szánkázott lefelé alig több mint egy évtized alatt. A koronavírus-járvány idején, 2020-ban több mint 6%-kal csökkent a GDP. A felpattanás jelentős volt, 2021-ben régen nem látott tempóval, 4,7%-kal nőtt a gazdaság, ám ez nem bizonyult tartós trendváltásnak. A 2022-es mutató már 2% alatt, a 2023-as pedig csupán kicsivel 0,5% fölött volt. Még aggasztóbb a kép a jövőt illetően: a 2024 és 2026 közötti 3 évre mindössze 1,2–1,5%-os GDP-növekedést prognosztizál a Világbank.¹⁹

A gazdaság gyengélkedésének idején különösen felerősödnek azok a hangok, amelyek igazságosabb jövedelemelosztást, vagy egyenesen a vagyoni újraosztását követelik. Az ANC és Ramaphosa gondjai csak növekedtek azáltal, hogy 2019 után sem történt előrelépés a társadalmi egyenlőtlenségek felszámolása terén. Ami az egyenlőtlenséget illeti, a Dél-afrikai Köztársaság továbbra is globális sereghajtó, még az olyan országok is megelőzik, mint Botswana, Eswatini (Svázízföld), Zambia és Namíbia.²⁰ A népesség 10%-ának

¹⁷ Tangri, Roger – Southall, Roger (20008): *The Politics of Black Economic Empowerment in South Africa*. *Journal of Southern African Studies*, 34(3), 699–716.

¹⁸ Davies, Nick: *Marikana Massacre: The Untold Story of the Strike Leader Who Died for Workers' Rights*. [online], 2015. 05. 19. Forrás: *The Guardian* [2024. 05. 11.].

¹⁹ World Bank: *South Africa: Overview*. [online]. Forrás: data.worldbank.org [2024. 05. 12.].

²⁰ UNDP (2024): *Human Development Report 2023/2024. Breaking the Gridlock. Reimagining Cooperation in a Polarized World*. New York: United Nations Development Programme.

a kezében összpontosul a jövedelmek 55–60%-a, ami a fejlett ipari társadalmakban átlagosan csupán 20–35%. Még ennél is egyenlőtlenebb a vagyon elosztása, a felső 10% rendelkezik az ingatlanok, a nyugdíjalapok, a részvények 90–95%-ával, míg a fejlett ipari társadalmakban ez a mutató 50–75%-os. A népesség következő 40%-a, amelyet általában a középosztállyal azonosítanak, az összes jövedelemből 30–35%-kal rendelkezik, de a felhalmozott vagyonnak mindössze 5–10%-ával. A dél-afrikai társadalom tehát középosztály nélküli társadalom, ennek minden hátrányával és veszélyével. A legszegényebb 50% a jövedelmek mindössze 10%-át birtokolja, és nincsen mérhető vagyona.²¹

A 2024-es választásokig az 1994 óta megszakítás nélkül kormányzó ANC-n kívül nem volt olyan politikai formáció, amely akár potenciálisan is váltópártként funkcionálhatott volna. Az utóbbi két évtizedben a második legnépszerűbb párt stabilan a Demokratikus Szövetség (Democratic Alliance – DA) volt. A különböző ellenzéki, főleg a fehér választókat képviselő pártok romjain 2000-ben létrejött, liberálisok és csalódott konzervatívok pártjának élén 2011-től 2019-ig Lindiwe Mazibuko, illetve Mmusi Maimane személyében színes bőrű elnök állt, s a tömörülés ezáltal is igyekezett az ANC politikájából kiábrándult nem fehér szavazókat megszólítani. 2014-ben az országosan leadott szavazatok 22%-át kapta a párt, ám Nyugat-Fokföld tartományban közel 60%-kal taroltak, s így a kilenc dél-afrikai tartomány közül ez volt az egyetlen, amelyet nem az ANC kormányzott.²² A DA a megalakulása óta szeretne az ANC országos kihívója lenni, viszont ehhez a szavazótáborát jelentősen növelnie kellene. A párt kétségkívül sokat profitált az átlagosnál hatékonyabb nyugat-fokföldi kormányzásából, ám ennek ellenére sem sikerült a 2014-es több mint 4 millió voksot újra megszereznie, ami akkor 89 parlamenti mandátumot jelentett, öt évvel később három és fél millió szavazat mellett már csak 84 helyhez jutott a fokvárosi parlamentben.

A 2014-es és 2019-es választásokon az ANC és a DM mögött a dél-afrikai parlament harmadik legnagyobb pártja a Gazdasági Szabadságharcosok Pártja (Economic Freedom Fighters – EFF) lett. 2014-ben a szavazatok még mindössze 6%-át begyűjtő pártot az ANC Ifjúsági Ligájának egykori vezetője, a radikális Julius Malema alapította 2013-ban. Az egykor Zuma protezsáltjának számító Malema nyíltan a társadalmi béke aláásásáért kampányolt, a javak radikális újraosztását követelve.²³ Mivel a párt szavazói túlnyomórészt Malema szűkebb hazájából, Limpopo tartományból verbuválódtak, és alapvetően fiatal férfiak voltak, a társadalmi beágyazottság hiánya kérdésessé tette a párt jövőjét. Nagy meglepetésre Malemának sikerült a 2014-es 25 mandátumot 2019-ben a leadott szavazatok 10,8%-ával 44-re feltornáznia.²⁴

Kevés figyelmet szenteltek a 2021-es dél-afrikai helyhatósági választásoknak, s ezért valószínűsíthetően a Covid-járvány sok mindent felülíró hatása okolható. Pedig 1994 óta ez volt az első alkalom, hogy az ANC egy választáson nem kapta meg a szavazatok

²¹ Chatterjee, Aroop (2019): *Measuring Wealth Inequality in South Africa: An Agenda. Development Southern Africa*, 36(6), 839–859.

²² Engel, Ulf (2014): South Africa: The 2014 National and Provincial Elections. *Africa Spectrum*, 49(2), 79–89.

²³ Besseling, Robert: *The Slow Demise of the ANC: Political Change, Economic Decline, and State Corruption in South Africa. Africa Policy Brief*, (18), 1–7.

²⁴ Sorensen, Lone (2020): *Disrupting Democracy. Democratization Conflicts as Performative Struggles. Media, War & Conflict*, 13(1), 8–26.

több mint felét. Ekkor már a szavazásra jogosultak kevesebb mint egyharmada voksolt: minden idők legalacsonyabb részvételi aránya volt ez. Mivel Dél-Afrikában a szavazás regisztrációhoz kötött, sokan pedig nem regisztrálták magukat, így a valós részvételi arány még ennél is alacsonyabb lehetett. Főleg a munkanélküliség által leginkább sújtott fiatal generációk ábrándultak ki a politikából, s távolmaradásukkal tüntettek. Az ANC öt évvel korábban a helyi választásokat még 54%-kal nyerte meg, 2021-ben pedig már csak 46%-ot kapott. A helyhatóságok szintjén hagyományosan erősebb DA is visszacsúszott, 27%-ról 21,6%-ra. Az összes többi párt erősödni tudott, még ha csak jelentéktelen mértékben is, az EFF például 2,1%-kal.²⁵ Ramaphosa kormánya azonban nem vette elég komolyan a figyelmeztetést, jelentősebb változtatások nélkül menetelt a 2024-es parlamenti választások felé.

2024: nemzeti egységkormány helyett nagykoalíció

A már két évtizede komoly gondokat okozó áramkimaradásokat nem sikerült felszámolni, sőt azok 2021 óta még gyakoribbá váltak az ország legtöbb tartományában. Noha az ANC politikusai megszólalásaikban rendre az állami ESCOM vállalatot tették felelőssé a problémákért, szabotázzsal is megvádolva a céget, a valóságban az 1994-ben még hatékonyan működő és komoly nyereséget termelő vállalkozás az idők folyamán veszteséggé vált, és mára kifizethetetlen adóssághegyeket görget maga előtt. Ennek oka, hogy elmaradtak az új erőművekbe és a hálózat fejlesztésébe történő beruházások (1994 óta mindössze két nagyobb erőmű épült), kádereivel az uralkodó párt megszállta a céget, s a hozzá nem értés tetemes károkat okozott. Ha mindez nem lett volna elég, az ANC kifizetőhellyé degradálta a céget, a korrupció szinte leplezetlen formáival operálva.²⁶ Az óriási gazdasági károkon túl a lakosok mindennapi életét megkeserítő áramkimaradások felszámolását ígérő Ramaphosa érdemben semmit sem tudott javítani a helyzeten, ez rombolta saját és pártja imázsát. Ahogy ez várható volt, a kisebb pártok az ANC-t megvádolták, hogy tudatosan idézi elő az áramkimaradásokat, hogy a sötétben manipulálni tudja az eredményt, ennek azonban nem volt alapja. A gazdaságot sem sikerült kilendíteni a holtpontról, a stagnálás minden ígélet ellenére folytatódott. Az ANC 2022-es tisztújításakor Ramaphosa majdnem lemondani kényszerült, ám ennek nem a gyenge kormányzati teljesítmény, hanem egy pénzügyi botrány volt az oka. Az elnök Phala Phala farmján betörők jártak, s az egyik heverőbe rejtve 580 ezer dollár készpénzt találtak. Ramaphosa magyarázkodni kényszerült, először az elődjéhez, Zumához hű titkosszolgálati vezető által felállított csapdáról beszélt, végül beismerte, hogy a jelentős összeget egy szudáni üzletembertől kapta egy marhacsorda megvásárlásának szándékával. Mivel a dél-afrikai törvények szerint ekkora összegű külföldi valuta nem tartható készpénzben, a hivatalos magyarázat, miszerint éppen folyamatban lévő tranzakció közben az eset mégsem tekinthető törvénytörténe, igencsak vérszegényre sikeredett. A DA vezetője nem késlekedett kijelenteni, hogy ezek

---

²⁵ Suhr, Henning: *Lokalwahlen in Südafrika: ANC verliert erstmals absolute Mehrheit – Kleine Parteien legen zu.* [online], 2021. 11. Forrás: Konrad Adenauer Stiftung [2024. 06. 02.].

²⁶ Gerber, Jan: *ANC Demands Answers on Eskom's Planned Stage 4 Load Shedding, Suggests Political Motive.* [online], 2021. 10. 27. Forrás: News 24 [2024. 05. 25.].

után minden korrupciós bűncselekménnyel vádolt személy arra hivatkozhat, hogy „éppen folyamatban lévő” üzleti tranzakciója teljesen rendben van, annak lezárásával lehet csak a törvényeket számonkérni.²⁷

Ilyen előzmények után senkit sem érhetett meglepetésként a The Brenthurst Foundation megbízásából a Sabi Strategy Group által 2022. október–novemberben elvégzett, mélyinterjúkra épülő, széles bázisra támaszkodó közvélemény-kutatás eredménye. A dél-afrikai, magukat „biztos választónak” tekintő megkérdezettek a másfél év múlva, 2024 májusában esedékes parlamenti választások kimenetét az ANC számára nem túl kedvezően tippelték meg. A válaszolók több mint 80%-a állította, hogy Dél-Afrikában „rosszul mennek a dolgok”, s csupán 13,5% volt elégedett az ország fejlődésével. Míg a hatalom minduntalan visszafelé mutogatott, s a múltat okolta minden bajért, addig a polgárokat a jelen sokkal jobban aggasztotta. A munkanélküliséget 31%, a korrupciót 25%, az áramkimaradásokat 17%, a bűnözést pedig közel 11% nevezte meg az ország legnagyobb problémájának. A válaszadók 51,5%-a szerint e gondokat az „ANC utóbbi három évtizede” okozta, s csupán 8,8%-a hibáztatta az apartheid múltat, 8,6% az alkotmányt, 7,4% pedig a rasszizmust. A válaszolók 46,7%-os győzelmet jósoltak az ANC számára, ami 30 év óta először koalícióra kényszerítette volna a pártot, s 78,6% örült volna, ha Dél-Afrikát egy párt helyett pártok koalíciója kormányozza, s ezen belül is jóval többen szerettek volna ANC–DA, mint ANC–EFF-koalíciót látni az ország élén. A közvélemény-kutatásból kiderült továbbá az, hogy szemben az ANC és a kormányzat kifejezetten oroszpartí politikájával, a dél-afrikai választók közel négyötöde Ukrajnával szimpatizál, elítéli Putyin agresszióját a szomszédos ország ellen, amely államot véleményük szerint a Dél-afrikai Köztársaságnak erkölcsileg, diplomáciailag és katonailag segítenie kellene. Csupán a válaszolók hetede tartotta Oroszország háborúját igazolhatónak. Arra a kérdésre, hova mennének legszívesebben, ha el kellene hagyniuk Dél-Afrikát, a válaszadók 4%-a nevezte meg Oroszországot, s még ennél is kevesebben Kínát, 16%-uk más afrikai országot, közel negyedük (a fekete szavazók több mint negyede) az USA-t, a „kollektív Nyugatot” pedig 50% felett.²⁸

Az ANC 2018-ban leváltott vezetője, Jacob Zuma politikailag továbbra is aktív maradt, noha korrupciós ügyei miatt, különösen a líbiai diktátortól, Muammar al-Kaddáfítól 2011-ben elfogadott 30 millió dollár készpénz ügyében a bíróságok s egyéb vizsgálóbizottságok szinte állandó „vendége” volt. Végül nem is a korrupciós ügyei vagy a számos nemi erőszak vádpontja, hanem a bírósággal való együttműködés megtagadása miatt 15 hónapos letöltendő börtönbüntetést kapott. A még mindig népszerűnek számító Zuma mellett tüntetések kezdődtek, főleg szűkebb pátriájában, Zuluföldön. A zavargásoknak 350 halálos áldozata volt. Hosszas jogi huzavona után végül percekkel a legvégső határidő előtt jelentkezett 2021 júniusában, hogy megkezdje büntetése letöltését, de gyógykezelés céljából szinte azonnal el is hagyhatta a börtönt. 2023 augusztusában megismétlődött az eset, alig két órával azután, hogy bevonult a börtönbe, már szabadon is engedték, arra

²⁷ Cotterill, Joseph: *South Africa Charges Two in Cyril Ramaphosa Sofa Cash Theft Case. First Arrests Over \$580,000 Stolen From President's Phala Phala Farm in 2020*. [online], 2023. 11. 07. Forrás: Financial Times [2024. 06. 03.].

²⁸ Hartley, Ray – Mills, Greg: *South Africans Overwhelmingly Favour a National Coalition to Govern the Country – Electoral Survey*. [online], 2022. 11. 23. Forrás: The Brenthurst Foundation News [2024. 06. 03.].

hivatkozva, hogy a nem erőszakos bűncselekményekért elítéltek a túlzásfolt dél-afrikai börtönök miatt kiengedhetők. A DA politikusai Ramaphosát vádolták azzal, hogy politikai okokból futni hagy egy elítéltet.

Akár volt a részéről ilyen szándék, akár nem, Zuma szikrányi hálát sem mutatott. 2023 decemberében bejelentette, nem hagyja el ugyan pártját, az ANC-t, de a fél év múlva esedékes választásokat megelőző kampányban nem fogja támogatni. Sőt, ugyanekkor új pártot is alapított uMkhonto weSizwe (MK Párt) néven. Később kiderült, hogy a pártot már három hónappal korábban hivatalosan bejegyezték. A zulu és sosza nyelven egyaránt „a nemzet lándzsája” elnevezésű szervezet az ANC egykori s időközben feloszlatott katonai szárnyának nevét vette fel. Az eredeti uMkhonto weSizwe veteránjai eredménytelenül tiltakoztak az „aljas és rossz szándékú” névhasználat ellen.²⁹ Zuma ignorálta a tiltakozást, s a sebtében beindított választási kampányában azt hangoztatta, hogy minden egyes, az ANC-re leadott voks árulás, mivel a párt (amelynek továbbra is tagja maradt, s amelyet a választások után vissza akart foglalni magának) Ramaphosa vezetése alatt eladta a lelkét a fehér monopolkapitalizmusnak.³⁰ Az ANC vezetése 2024 januárjában felfüggesztette Zuma párttagságát, és megpróbálta az ellene hozott elmarasztaló bírósági ítélet és a névhasználat törvénytelen volta miatt ellehetetleníteni az MK indulását a választásokon. Az alkotmánybíróság végül mindössze egy héttel a voksolás napja előtt csak Zuma személyét zárta ki a parlamentbe megválasztható jelöltek közül, új pártját viszont nem szankcionálta. A hagyományos (sokszor és hibásan „törzsiként” aposztrofált) életformát a szélsőbalos populizmussal elegyíteni kívánó, egyszemélyes vezetésű MK már induláskor a szavazatok abszolút többségének megszerzését tűzte ki célul. Ezen a térfélen azonban nem egyedüli szereplő volt, hiszen a porondon már egy évtizede ott volt a szintén az ANC-ből indult Julius Malema.

A 2024-es választásokra Malema igyekezett pontosítani, s ha lehet, még radikálisabban megfogalmazni a Gazdasági Szabadságharcosok Pártjának programját. Dél-Afrika „megmentése” az ő és követői szemében olyan lépésektől függött, amelyeket az ANC kormányzásának évtizedei alatt nem akart vagy nem mert megtenni. Ez a „gazdagoktól” (értsd: fehérek) a földek kompenzáció nélküli kisajátítását, majd a szegény feketék számára történő kiosztását jelentette. Sok más, jelentős európai származású farmernépességgel rendelkező afrikai országban próbálkoztak ezzel. Ennek hatására volt, ahol a mezőgazdasági termelés egyik évről a másikra megfeleződött, s évtizedekkel később sem tudta utolérni egykor volt önmagát, s általában a hatalomhoz közel állók, egykori gerillavezérek, pártvezetők s családjaik tették rá a kezüket az így elkobzott birtokokra, a tényleg ínséget szenvedők pedig hoppon maradtak. A Gazdasági Szabadságharcosok Pártjának szavazói azonban aligha vannak tisztában ezekkel a körülményekkel, ők becsapva érzik magukat, és 30 évvel az apartheid bukása után inkább annak hisznek, aki könnyű jövőt ígér nekik. „Ha azt mondjuk, hogy földet akarunk adni nektek, az nem vicc,

²⁹ Mkhwanazi, Siyabonga: *MK Veterans Slam Former President Jacob Zuma for His Conduct*. [online], 2023. 12. 18. Forrás: Independent Online [202. 06. 03.].

³⁰ Magome, Mogomotsi: *South African ex-President Jacob Zuma Has Denounced the ANC and Pledged to Vote for a New Party*. [online], 2023. 12. 16. Forrás: AP News [2024. 05. 25.].

nem kampánystratégia” – mondta Malema Kelet-Fokföldön, egy fekete township³¹ sportpályáján rendezett tömeggyűlésen, alig egy hónappal a választások előtt.³² Az 1976-os soweetói lázadástól eltérően, ahol a minden iskolás gyerek számára kötelezővé tett afrikaans nyelv tanulása hatalmas társadalmi elégedetlenséget váltott ki, a földkérdéssel nem sikerült a dél-afrikai társadalmat a várt (s félt) módon felrázni. Még úgy sem, hogy a Gazdasági Szabadságharcosok Pártjának minden gyűlésén eléneklik az „Öld meg a búr, öld meg a farmert!” strófájáról ismert dalt, sok szimpatizánst valódi extázisba hozva ezzel. A szöveg még az apartheidellenes mozgalom hőskorából származik, de az ANC 2012-ben elhatárolódott tőle, akkor, amikor Malemát is kizárta soraiból. Az „Öld meg a búr!” világnézeti lakmuszpapírként szolgál messze Dél-Afrika határain túl is, bizonyos körökben ez csak egy ártatlan dalocska, nem értendő szó szerint, mások viszont, mint a Pretoriában született Elon Musk is, népirtásra történő mozgósítást látnak benne.³³ Malema többször is kiállt a dal védelmében, politikai krédója nem is engedné, hogy másképp tegyen. Ő azonban nem csupán a földek újraelosztásával kampányolt az utóbbi években, hanem a bányatársaságok, a bankok s a gazdaság egyéb kulcsszereplőinek államosításával, vagyonuk kisajátításával is. Az így megszerzett forrásokat az oktatásra, az egészségügyre és a mindenki számára ingyenes wifi-re ígérte fordítani.

A 2024-es választások előtt sokan egy alkotmányozó többségű MK-EFF koalíciós kormánytól tartottak. Az ANC természetesen a kampány során saját sikereit igyekezett kidomborítani. A lista nem volt túl hosszú, javult az egészségügyi ellátás színvonala, akárcsak a lakhatási körülmények, csökkent a szegénység. (Ez utóbbi, tagadhatatlan tény ellenére a Dél-afrikai Köztársaság társadalma továbbra is földünk legegénylőtlenebbje maradt.) Lényegében 1994 óta visszatérő elem az ANC választási ígéretei között az „új munkahelyek millióinak megteremtése” a következő ciklusban, kérdés azonban, komolyan veszik-e ezt akár csak a párt legodaadóbb hívei közül valahányan. A választásokra regisztrált 52(!) párt túlnyomó többsége azonban a kormányzás gyengeségét, hibáit és bűneit hangsúlyozta. A 2023-as hivatalos statisztikák szerinti 32%-os munkanélküliség (nem hivatalosan jóval magasabb, hiszen a kilátástalanság miatt sokan nem regisztráltatják magukat) állt az előzőnél jóval hosszabb lista élén, majd a korábbi választásokból már szintén unalomig ismert gondok következtek, az óriási vagyoni egyenlőtlenségek, a korrupció, az áramkimaradások, a bűnözés. Utóbbi a 2010-es labdarúgó-világbajnokság idejére látványosan csökkent, majd újra nőni kezdett, különösen az erőszakos bűnelkövetés. 2023 utolsó három hónapjában már napi átlagban 130 nemi erőszakot és 80 gyilkosságot követtek el az országban, ami a világ egyik legveszélyesebb helyének képes címét eredményezte, s nagyban hozzájárult a kormányzattal szembeni bizalmatlanság

³¹ A townshipek az apartheidrendszer örökségét képezik, eredetileg a bantuszánokon kívül dolgozó fekete férfiak tömegszállásai voltak, később több család lakóhelye, nélkülözve gyakran az alapvető infrastruktúrát is, 1994 óta pedig a sok fejlesztés ellenére a szegénységből kitörni képtelen tömegek lakóhelyeként definiálhatók.

³² Khalaf, Roula: *Julius Malema's Eff Lures South African Voters With Radical Alternative. Country's Third-Largest Party Appeals to Electorate With Wealth Distribution Plan.* [online], 2024. 05. 26. Forrás: Financial Times [2024. 05. 28.].

³³ Eligon, John: *'Kill the Boer' Song Fuels Backlash in South Africa and U.S.* [online], 2023. 08. 02. Forrás: The New York Times [2024. 05. 28.].

növekedéséhez.³⁴ Egy korábban sok feszültséget okozó probléma, a bevándorlás kérdése ugyanakkor lekerült a napirendről. A xenofóbia 2008-ban még valóságos pogromokhoz vezetett, tucatnyi halálos áldozattal, és fel lehetett hergelni a választókat azzal, hogy a migránsok elveszik a munkát a helyiek elől, betegségeket hoznak be (AIDS), illetve növelik a bűnözést. Noha azóta sem világos, hány külföldi él az országban (a legtöbben Zimbabwéból, de jelentősebb számban Mozambikból, Lesothóból és Malawiból is), 2,5–5 millióra becsült számuk egészen biztosan nem csökkent az utóbbi években, ám integrációjuk előrehaladtával ügyük majdnem teljesen kikopott a választási kampányból. Csak a jobboldali Hazafias Szövetség (Patriotic Alliance – PA) érvelt továbbra is azzal, hogy hatalomra kerülésük esetén (amire reális esély az előző, 2019-es választásokkor kapott 0,04%-nyi szavazat alapján nem volt) deportálni fogják a kábítószer-terjesztéssel, kuruzslással, adóelkerüléssel és hasonlókkal vádolt külföldieket. Ramaphosa a választásokba történő külföldi beavatkozást sem zárta ki, annak fényében, hogy kormánya a Hamasz mellé állt az Izrael ellen végrehajtott véres terrortámadást követően.³⁵ Ennek a külföldi beavatkozásról szóló vádnak azonban egyáltalán nem volt valós alapja. Összességében a 2024-es kampányról is elmondható volt, hogy vérszegényre sikeredett, főleg az ANC és a DA részéről, de a többi párt sem tudta igazán felrázni a társadalmat. A találgatások a választások kimenetelére vonatkozóan széles mederben folytak, minden lehetőség, s annak az ellenkezője is felmerült. Mivel nagyon valószínűnek tűnt, hogy az ANC elveszíti abszolút többségét, a lehetséges koalíciók száma sem volt csekély. A legkevésbé vonzó az ANC–EFF közös kormányzásának opciója látszott.

A Független Választási Bizottság (IEC) végül 62 sűrűn gépelt oldalon tette közzé az országos és a tartományi jelöltek listáját. A 2024. május 29-én megtartott általános, országos és tartományi parlamenti választásokra 27 782 081 szavazópolgár regisztráltatta magát, közülük 16 290 760 voksolt ténylegesen. Ez 58,64%-os részvételi arányt jelentett, messze elmaradva az 1994-ben mért 90%-tól. Az érvényes szavazatok száma 16 077 342 volt, a rontottaké 213 418. Az ANC a legtöbb szavazatot kapta ugyan, ám még a várakozásoknál is gyengébben szerepelt. Először fordult elő 1994 óta, hogy országos szinten nem tudta hozni az 50% fölötti arányt. A kormányzó párt 6 459 683 szavazatot (40,18%) gyűjtött, ami 159 parlamenti helyre volt elég. Ez 71-gyel volt kevesebb, mint öt évvel korábban, s 42 mandátummal maradt el az egyszerű többséghez szükségesétől. Második helyen a DA végzett 3 505 735 szavazattal (21,81%), a korábbinál hárommal több, 87 mandátumot szerezve. Zuma új pártja, az MK 2 344 309 szavazatot kapott (mindenekelőtt Zuluföldön), a 14,58% 58 parlamenti helyet jelentett. Az EFF 1 529 961 szavazattal 39 helyhez, a valaha szebb napokat látott Inkatha Szabadság Párt 618 207 szavazattal 17 mandátumhoz jutott. A tucatnyi többi párt 10 mandátum alatt maradt, összesen 40 parlamenti helyen osztoznak a következő ciklusban a 400 fős parlamentben.³⁶

³⁴ Zane, Damian: *South Africa Election 2024: When Will We Know the Result?* [online], 2024. 06. 01. Forrás: BBC News [2024. 06. 02.].

³⁵ International Court of Justice: *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*. 2024.

³⁶ *Final Candidate Lists for 2024 National and Provincial Elections*. [online]. Forrás: Electoral Commission of South Africa [2024. 06. 27.].

Már a választások éjszakáján megkezdődtek a találgatások az új kormányzóképes többség összetételéről. Az ANC és az MK számtanilag lehetséges koalícióját kizárta Ramaphosa és Zuma végletekig megromlott viszonya. Zuma azonnal az ANC és a DA közötti, „fehérek által vezetett szentségtelen szövetségről” beszélt.³⁷ 1994 mintájára sokan újból nemzeti egységkormányt szerettek volna az ország élén látni. Ez az elképzelés, úgy néz ki, ha felmásan is, de megvalósul. Az MK-képviselők bojkottja ellenére június 14-én Ramaphosát a DA, az Inkatha Szabadság Párt és a 9 mandátummal bíró Hazafias Szövetség támogatásával újra a Dél-afrikai Köztársaság elnökévé választották. Június 17-én az elnök bejelentette az ötödik párt, a DA-ból kivált Good (2 mandátum) csatlakozását a nemzeti egységkormányhoz (Government of National Unity – GNU). Később további négy kis párt is csatlakozott ehhez az inkább nagykoalíciónak induló formációhoz. S noha az ANC azt ígérte, hogy konszenzusos kormányzásra törekszik, a miniszteri posztok elosztásánál máris komoly viták lángoltak fel. Ramaphosa június 27-én megtette „végső ajánlatát” a befolyásosabb tárcákat akaró DA-nak, „fogadd el, vagy távozz” alapon.³⁸ Már látható, hogy a koalíciós kényszerbe került ANC és partnerei számára nem lesz könnyű a következő öt év, a tanulási folyamat sebességétől függ, mennyire tud eredményes lenni a felálló új kormány. A Nyugat-Fokföldön több ciklus óta dél-afrikai mércével mérve sikeresen kormányzó DA belépése a kormányba nagyban növelheti annak hatékonyságát. Megszűnhet a minden fejlődés gátjává vált „káderkihelyezés” politikája, s az elkényelmesedett ANC is sokat profitálhat a változásokból. Várhatóan a külpolitikában lesznek az első kézzelfogható jelei a kompromisszumos döntéshozatalnak, az eddigi Oroszország- és Kína-párti vonalat egy elkötelezetlenebb (vagy kevésbé elkötelezett), a Nyugathoz jóval közelebb álló vonal váltja fel, hasonlóan az eddigi élesen Izrael-ellenes politika irányváltásához.

Felhasznált irodalom

- Andrews, James R. (1969): Confrontation at Columbia: A Case Study in Coercive Rhetoric. *Quarterly Journal of Speech*, 55(1), 9–16. Online: <https://doi.org/10.1080/00335636909382923>
- Besseling, Robert: The Slow Demise of the ANC: Political Change, Economic Decline, and State Corruption in South Africa. *Africa Policy Brief*, (18), 1–7. Online: <https://www.egmontinstitute.be/app/uploads/2016/12/Egmont-Africa-Policy-Brief-18-SouthAfrica.pdf?type=pdf>
- Chatterjee, Aroop (2019): Measuring Wealth Inequality in South Africa: An Agenda. *Development Southern Africa*, 36(6), 839–859. Online: <https://doi.org/10.1080/0376835X.2019.1690977>
- Cotterill, Joseph: *South Africa Charges Two in Cyril Ramaphosa Sofa Cash Theft Case. First Arrests Over \$580,000 Stolen From President's Phala Phala Farm in 2020*. [online], 2023. 11. 07. Forrás: Financial Times [2024. 06. 03.].
- Davies, Nick: *Marikana Massacre: The Untold Story of the Strike Leader Who Died for Workers' Rights*. [online], 2015. 05. 19. Forrás: The Guardian [2024. 05. 11.].
- Eligon, John: *'Kill the Boer' Song Fuels Backlash in South Africa and U.S.* [online], 2023. 08. 02. Forrás: The New York Times [2024. 05. 28.].
- Engel, Ulf (2014): South Africa: The 2014 National and Provincial Elections. *Africa Spectrum*, 49(2), 79–89. Online: <https://doi.org/10.1177/000203971404900204>

³⁷ Richburg, Keith B.: *South Africa's New Government is Making Heads Explode*. [online], 2024. 06. 19. Forrás: The Washington Post [2024. 06. 27.].

³⁸ *South Africa's Unity Government Now Has Five Parties, ANC Says*. [online], 2024. 06. 17. Forrás: Reuters [2024. 06. 27.].

- Final Candidate Lists for 2024 National and Provincial Elections*. [online]. Forrás: Electoral Commission of South Africa [2024. 06. 27.].
- Gerber, Jan: *ANC Demands Answers on Eskom's Planned Stage 4 Load Shedding, Suggests Political Motive*. [online], 2021. 10. 27. Forrás: News 24 [2024. 05. 25.].
- Hartley, Ray – Mills, Greg: *South Africans Overwhelmingly Favour a National Coalition to Govern the Country – Electoral Survey*. [online], 2022. 11. 23. Forrás: The Brenthurst Foundation News [2024. 06. 03.].
- Herbst, Jeffrey (2005): Mbeki's South Africa. *Foreign Affairs*, 84(6), 93–105. Online: <https://doi.org/10.2307/20031779>
- Huntington, Samuel P. (1998): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- International Court of Justice: *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*. 2024.
- Isa, Mariam (2017): A Longer Walk to Corruption. *The World Today*, 72(6), 38–40.
- Khalaf, Roula: *Julius Malema's EFF Lures South African Voters with Radical Alternative. Country's Third-Largest Party Appeals to Electorate With Wealth Distribution Plan*. [online], 2024. 05. 26. Forrás: Financial Times [2024. 05. 28.].
- Lodge, Tom (2014): Neo-Patrimonial Politics in the ANC. *African Affairs*, 113(450), 1–23. Online: <https://doi.org/10.1093/afraf/adt069>
- Lotshwao, Kebapetse (2009): The Lack of Internal Party Democracy in the African National Congress: A Threat to the Consolidation of Democracy in South Africa. *Journal of Southern African Studies*, 35(4), 901–914. Online: <https://doi.org/10.1080/03057070903313244>
- Magome, Mogomotsi: *South African ex-President Jacob Zuma Has Denounced the ANC and Pledged to Vote for a New Party*. [online], 2023. 12. 16. Forrás: AP News [2024. 05. 25.].
- Matthee, Heinrich (2016): Turning From the West: South Africa's Ominous Pivot. *World Affairs*, 178(4), 14–23.
- Mkhwanazi, Siyabonga: *MK Veterans Slam Former President Jacob Zuma for His Conduct*. [online], 2023. 12. 18. Forrás: Independent Online [2024. 06. 03.].
- Padayachee, Vishnu (2014): After Apartheid and Mandela. South Africa's 2014 Elections. *Economic and Political Weekly*, 49(24), 21–25.
- Richburg, Keith B.: *South Africa's New Government is Making Heads Explode*. [online], 2024. 06. 19. Forrás: The Washington Post [2024. 06. 27.].
- Signé, Landry – Coulibaly, Brahim Sangafowa: *Africa's Seat at the Table. Why the G-20 Needs the African Union*. [online], 2023. 04. 26. Forrás: Foreign Affairs [2023. 04. 12.].
- Skovsholm, Klaus (1999): The Right to Vote in South-Africa – A Hundred Years of Experience. *Verfassung und Recht in Übersee*, 32(2), 236–252. Online: <https://doi.org/10.5771/0506-7286-1999-2-236>
- Sorensen, Lone (2020): Disrupting Democracy. Democratization Conflicts as Performative Struggles. *Media, War & Conflict*, 13(1), 8–26. Online: <https://doi.org/10.1177/1750635219870225>
- South Africa's Unity Government Now Has Five Parties, ANC Says*. [online], 2024. 06. 17. Forrás: Reuters [2024. 06. 27.].
- Southall, Roger – Daniel, John (2009): The South African Election of 2009. *Africa Spectrum*, 44(2), 111–124. Online: <https://doi.org/10.1177/000203970904400206>
- Spence, Jack (1999): Second Chance for the ANC: The 1999 South African General Election. *Government and Opposition*, 34(4), 456–472. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1999.tb00165.x>
- Szeftel, Morris (1994): 'Negotiated Elections' in South Africa, 1994. *Review of African Political Economy*, 21(61), 457–470. Online: <https://doi.org/10.1080/03056249408704075>
- Suhr, Henning: *Lokalwahlen in Südafrika: ANC verliert erstmals absolute Mehrheit – Kleine Parteien legen zu*. [online], 2021. 11. Forrás: Konrad Adenauer Stiftung [2024. 06. 02.].
- Tangri, Roger – Southall, Roger (2008): The Politics of Black Economic Empowerment in South Africa. *Journal of Southern African Studies*, 34(3), 699–716. Online: <https://doi.org/10.1080/03057070802295856>
- UNDP (2024): *Human Development Report 2023/2024. Breaking the Gridlock. Reimagining Cooperation in a Polarized World*. New York: United Nations Development Programme. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4934148>
- World Bank: *South Africa: Overview*. [online]. Forrás: data.worldbank.org [2024. 05. 12.].
- Zane, Damian: *South Africa Election 2024: When Will We Know the Result?* [online], 2024. 06. 01. Forrás: BBC News [2024. 06. 02.].